

Із чужих літератур.

— — —

(Сучасні польські поети).

Час більше менше від 1820 до 1848 р., се була доба великого розцвіту польської поезії. В тім часі пишно розвернулась і відцвила геніяльна трійця польських „романтиків“ - Міцкевич, Словацький і Красінський, а обік них ціла плеяда більше або менше талановитих їх товаришів, як ось Б. Залеський, Сев. Гоциньський, Одинець, Гарчинський, Вітвіцький і иньші. Можна сказати сьміло, що тоді польська поезія у-перве вийшла в повнім блиску на європейську видівню і була домінуючим, найважнішим об'явом у духовім житю нації. Чутя і думки, які розбуджувала вона, робилися національною євангелиєю; горячийші голови вважали своїм обов'язком не тільки любити і пестити їх, але переводити їх у життя. Національна політика розвивалася під впливом національної поезії; великим національним поемам відповідали такі зусилля, як повстанє 1831 р., конспірації в Галичині і Познанщині, партизантка Залівського, конспірація Конарського, повстанська пропаганда Вішневського і Дембовського в Галичині, плани Мєрославського, рухи 1846 і в значній мірі рухи та маніфестації польські 1848 р.

Майже рівночасно з тим, як у літературі замовкли голоси великих національних віщунів, почало в тверезійших головах чути ся розчарованє зі здобутків „романтичної“ політики. Правда, імпульс даний поезією був занадто сильний, щоб лекції історії могли відразу знеутралізувати його. Поляки здавна були турі на розуміне лекцій історії. Таку гірку лекцію, як погром 1846 року, вони й до нині не можуть переварити, а тоді, під сьвіжим вражі-

нем, епігони романтики відразу мали готові два пояснення, по які й доси не вийшла мудрість патріотичних польських істориків тої доби. Одні з Ришардом Бервінським говорили: не може бути, щоб польський й люд кинувся на польську шляхту; се не був польський люд, бо властиво ніякого польського люду нема, а є тільки польська шляхта. Другі, особливо Галичане, повторяли і повторяють за Корнелем Уейським:

Inni szatani byli tam czynni, —
O, rękę karaj, nie ślepy miecz —

себ то, що погром був ділом Німців, австрійської бюрократії.

В 50-тих роках бачимо загальну реакцію на полі польської поезії. Великі барди нації замовкли, далі зійшли в могилу, еміграційна поезія затихла, озиваються нові голоси в краю, на ґрунті. В Галичині Вінкентій Поль, що розпочав свою кар'єру наївно-повстанськими „*Pieśniami Janusza*“, потерпівши в 1846 р. і закоштувавши австрійської тюрми, робить ся хвальцем шляхетської старовини, поетичним антикварієм, як його влучно назвав Спасович; з великим залюбованєм а деколи й з талантом описує старі шляхетські і маґнатські двори, економії, зброї, навіть годинники, сеймики і піятики, дає віршований курс географії і етнографії Польщі від моря до моря (*Pieśń o ziemi naszej*), заповняє том за томом віршами, котрих уже при смерті автора навіть патріотична польська публіка не в силі була читати. Рівночасно проявив ся на Литві другий талановитий і дуже продуктивний поет — Сирокомля, і також ударив у подібну струну — шляхетської побрехеньки (*gawędy*). У Сирокомлі почуте дійсности було живіше, ніж у Поля; його малюнки мають більше крови і нервів, він хоч малює в рожевім світлі жите дрібної шляхти, але не замикає очей на її хиби. („*Bił chłopów pałką, poił gorzałką, miał arendarza, z którym rozważa, czy będą wojny, czy czas spokojny*“). Особливо радо він малює постаті тих шляхтичів, що воювали під Наполеоном, і ніде не доходить до величання шляхетського самодурства, як се робив Поль (*Pamiętniki Benedykta Winnickiego*).

І центральна польська земля, Мазурщина, видала в ту пору одного талановитого поета, що також виразно має на собі признак реакції. Се був Теофіль Ленартович. Його перші твори вносили справді новий елемент у польську поезію — елемент людський. Як звісно, великі романтики хоч почали було з того, що голосили по-

ворот до люду і до його поезії, та про те швидко забули про се і пішли там, де їх кликало перенатужене патріотичне чуте; навіть такі поети, як Б. Залєський, що сам себе вважав архіукраїнцем, не зуміли ані потрафити в тон народньої пісні, ані змалювати бодай одну справді живу постать з під хлопської стріхи. В великій епопеї Міцкевича є все: маґнати, середня шляхта, засцянкова шляхта, навіть Жид-арендар, є Москалі і московські перевертні, тільки нема мужика. Співділанє сільського люду з шляхтою Красіньський уважав чудом, що може стати ся тільки в будучині (*Jeden tylko, jeden cud, z szlachtą polską polski lud*). Отже здавало ся, що Лєнартович буде предитечею сего чуда бодай на літературнім полі. Його збірки віршів „Lirenka“ і „Nowa lirenka“ у - перве внесли в польську поезию тон польської людової пісні. На жаль, Лєнартович не зрозумів свого післанництва; крім людового тону, мелодії він не вніс у польську літературу нічого. Його погляди на житє і історію були дуже наївні і невироблені. Його найкращий твір — поема „Bitwa racławicka“ — се архитвір з погляду на плавність вірша, мелодійність і співучість, але з погляду на історичний кольорит, на малюнок фігур, на розумінє самого історичного моменту, який змальовано в поемі — се цілковита дурниця. Пізнійше, виїмівувавши до Італії, Лєнартович також потону в минувшині і взяв ся сьпівати скучні і пренаївні рапсодії „Ze starych zbroic“ — для збогаченя польської бібліографії.

Надійшов 1863 рік, той остатній, запізнений порив польської романтики, по котрім прийшло остатнє, сим разом основне розчарованє. На сцену виступає нова суспільна сила, котра доси не проявляла себе в літературі — польське міщанство. Увільненє селян дало основу до розвою промислу; в Польщі починають виростати великі фабрики і промислові центри; шляхетська політика збанкротована мусить перестроювати ся на новий лад; у школах і чисельно і квалітативно переважають над шляхтичами сини міщан, урядників, банкірів, в значній частині Жиди. Зі шкіл, від тої молодіжи виходить оклик: „Геть романтизм! Органічна праця горою!“

У Варшаві повстає школа тзв. позитівістів, повстає жвава, на європейську подобу зорганізована журналістика і довкола неї групує ся значне число талановитих писателів, полемістів, критиків, публіцистів, учених і поетів. Вісліцкий, Сьвєнтоховський, Хмє-

льовський — се головні проводирі сего нового напрямку. Дарвінізм, еволюціонізм, матеріалізм, детермінізм — се головні наукові терміни, за котрі йде боротьба і котрі вони силкують ся переробити по своєму як основи нової національної філософії, нових поглядів на життя, історію і штуку. В ім'я тих нових окликів починаєть ся безпощадна критика старших, пережитих напрямів і поглядів. Здавало ся, що для поезії тут нема місця, і справді, поет того напрямку, товмач думок і ідеалів сего покоління вийшов не з позитивної кузні, хоч і був вихованцем Варшави і її школи. Сим поетом був Адам Асник. Уроджений 1834 р. в Каліші він віддавав ся студіям природничо-математичним, потім вступив до отвореної в Варшаві медико-хірургічної академії, відки в 1861 році переніс ся до Вроцлава. Конспірації і повстанє 1863 р. відірвали його від студій: він вступив у ряди повстанців і по упадку повстання 1864 р. опинив ся в Італії. Величезне розчарованє, біль і жаль втиснули йому перо в руку; при кінці 1864 р. появляють ся в львівськїм „Dzienniku literackim“ його перші поезії „Podróżni“ і „W zatoce Baja“. Неаполь був колискою його поезії; італійське небо, море і чудова країна — і внутрішня роспука, сумніви та боротьба, то був перший, сильний її контраст. Далекий від титанічних вибухів, усе розважний і поміркований він усе таки був поет, обдарований могучим чутєм, що доводило його иноді до релігійної єресі (Julian Apostata) або до аскетичної жорстокости (Asceta), від котрої однак йому не трудно було перескочити до крайнього сензуалізму (Aszera). Взагалі під впливом перебутої болючої кризи у поета видно хитанє, по при могуче чутє сильно гуде рефлексія, що звільна бере перевагу (в поемці „Sen grobów“).

Тимчасом Асник покинув Італію, вступив на університет у Гайдельберзі, де лишивши на боці медицину студював суспільну економію і історію і здобув степенє доктора філософії (1866 р.). Відси вернув на постійний побут до Галичини. Тут він віддав ся журналістиці. Та не мусіла тодішня боротьба галицьких польських партій бути для него принадою, коли власне від тепер на досить довгий час затихає в його поезії патріотична і суспільна нута і поет рознуки та розчарованя робить ся автором довгого ряду чудових любовних пісень. Зараз в першій вірші, що є немов переходом від попередньої доби до нової („Pijać falerno“) поет

прощаєть ся з усіми ідеалами і бажає втопити всі свої скорботи в чарці. „Житє на жарт нехай буде нашим покликом; сердечну любов переімімо на любові, маймо п'яницьку безличність (pijaska bezczelność), а може доіємо ся до безсмертності“. Цевна річ, се була гірка іронія в устах Асника, але багато його товаришів сповнювали ті ради à la lettre — нагадаємо хоч би талановитого Яна Ляма. Не менше іронічна, хоч в иньшій тоні писана вірша „Na przedpieklu“, де автор оповідає, як галицький шляхтич умирає і стає перед неюльним судом, але там його забракували, бо шляхтич не любив поезії, обминав ідеологів, не тернів поступу і мав тільки одну амбіцію — бути послом. Неюльні судії велють йому вернути на землю і обіцяють, що при помочи чортів буде вибраний послом і навіть засяде в рэйхсраті (тоді до Відня послів вибирав ще краєвий сойм), але за те повинен він віддячити ся чортам: повинен завсїгди горячо боронити проінації, здобувати як найбільше концесій на банки і залізницї і бути все сьмілим і безсидним. Вірша, як бачимо, і доси ще не стратила свого букета.

Лишаємо на боці еротичну лірику Асникову, що повстала у Львові 1867—1870 р. Пробуючи ріжних топів, дійшовши до правдивого майстерства форми і мови Асник рівночасно від гіркої іронії і сатири, від вибухів любовної пристрасти, розчаровань та сліз дійшов до спокою, до гармонії, навіть до погідного, веселого настрою. Перейшовши 1870 р. на постійний побут до Кракова, Асник рівночасно і в своїй поезії майже відірвав ся від інтересів польської сучасности, вглубив ся в абстракциях; його поезія, по давньому талановита, блискуча формою, зробила ся майже зовсім рефлексійною. Житє природи в її вічній руху і перетворюваню і духове житє одиниці в ненастанній грі настроїв, мрій та думань, отсе головна домена його поезії. Горізоні її широкий, але контури мглисті; сильні пристрасти і афекти не каламутять її супокою. Вона блищить мов кристаль, мінить ся тисячними фарбами, але при тім троха холодна. Навіть підносячи голос в справах сучасних явищ, поет ніби то стає на висшій, ідейній становищі, але на ділі показуєть ся, що він в тих справах не має властиво що сказати своєму народови, що то не дійсна висшість, але відчуженє. Як примір наведу його гарний вірш, написаний 1887 року з поводу перших обявів соціалістичної пропаганди в Галичині: нужда робучого люду, безрадність і ледачість висших верстов зма-

льовані тут з великою силою, але й до нових окликів поет прислухається ся з жахом правдивого філістра і бачить в них тільки охоту до руйнования, чує в них тільки гомін :

Burzcie i palcie i równajcie z ziemią!

І нічого більше! Ніякого виходу, ніякої вказівки ані для заляканих філістрів, ані для пригнетених і висисаних мас. Справедливо завважує Хмельовський*), що Асник, хоч демократ своїми симпатіями, далекий був душею від простого люду, не вмів відчутти ані висловити його горя, його життя і думок. По нашому він типовий і високо талановитий репрезентант польської ліберальної і поступової буржуазії, в тій добі її розвою, коли вона була ще ліберальною і поступовою. На молодіж, значить на будущину, на розвій польської суспільности він ніколи не мав і не буде мати впливу.

Обік Асника є в польській поезії ціла купка поетів, котрих так само можна назвати репрезентантами польської буржуазії. З них варто назвати Олександра Краусгара, котрого збірка „Strofy“ видана 1886 р. в Кракові (він почав писати ще 1858 р.) була відповіддю на оклик Німців „Ausrotten!“ і зробила в тім часі значне вражінє серед Поляків, хоча дійсно поетичного зерна в тих строфах не дуже багато. Дійсний поетичний талант між поетами сеї групи і того самого покоління, що Асник, має Віктор Гомуліцький. Се великий майстер поетичної форми, натура наскрізь гармонійна, хоч не надто глибока; його не тягне до філософії, так як Асника, а більше до мрій, до меланхолійних думань, до заслонювання дійсности легким серпанком власних симпатій і власного чуття. Поетичний доробок Гомуліцького не великий, але добірний. Найкраща його річ — образок жидівського весіля на бруднім сьмітнику, де одна обрядова жидівська пісня помалу розбурхує чутє цілої маси брудних та непочесних Жидів і рівночасно розбурхує чутє самого автора, котре й перетворює в його очах сю непринадну дійсність в чарівний малюнок.

Польська буржуазія ліберальної і поступової доби видала ще один поетичний талант, голосніший і більше впливовий від попередніх — Марию Конопніцку. Більша часть її творів без найменшого сумніву і формою і мовою і ідеями належить до того са-

*) P. Chmielowski. Współcześni poeci polscy, Petersburg, 1895, стор. 135.

мого круга, що й писання Асника, Гомуліцкого і братії, хоча й показує нам людину більше горячого темпераменту, буйнішої фантазії, тісніше звязану в інтересах і задачах біжучої хвилі. Але не ті твори здобули Конопницькій значіне в польській літературі і широку славу, а тільки значний цикл пісень чудово підладжених під тон польської людської пісні, або сценок і рефлексій, що малюють долю польського селянина. Віршовою формою і тоном троха афектовано наївним навязала тут Конопницька безпосередно до нитки, урваної Лєнартовичем, але внесла в ту „сільську поезію“ щось нове, чого не було у Лєнартовича — широку освіту і ліберальні та поступові думки, вироблені і усталені серед польської буржуазії. Її поезія наскрізь тенденційна, нераз в добрім але декуди і в не зовсім добрім значіню. Знаючи дійсне жите, спосіб думання і бажання селянства дуже мало, Конопницька підсуває тому селянству свої думки і погляди і часто замість реальних малюнків дає нам риторику. Ще гіршою риторикою пахнуть її ніби філософічні вірші, де вона силкуєть ся зглубляти тайники перших причин чи то, як влучно каже Хмельовский, „бере на экзамен Пана Бога, випитує його, хто він, що робить і чому саме так робить, але сама навіть не вміє завдати йому питань як слід“ (ор. cit. 166). І коли в своїй людській поезії вона на все народне горе не зуміла дати иньшої відповіді понад звичайні буржуазійні поклики: освіта, милосерде з додатком шляхетського: згода хати з двором, — то в філософічних і історичних міркуваннях її катехізм також не глибокий. Найкращими її річами треба вважати вірші виспівані під живим вражінем подій, що робили ся у неї на очах (еміграція до Бразилії), або чисто суб'єктивні твори, як ось вражіня з подорожі по Італії та пересьпіви, де бачимо в повні її велике майстерство форми і мови.

Україна дала в тім часі (1860—1890) польській літературі кількох талановитих поетів, немов епігонів тої „української школи“, що властиво не була ніякою школою, а групою талантів зовсім різнородних. Те саме було й тепер. Найстарший із тих польсько-українських поетів нової доби, Леонард Совіньский, виступив на літературну ниву ще 1857 р., але повстанє 1863 р. і для него було порою рішучого перелому. Уроджений 1831 р. коло Житомира він був слухачем київського університету, відбув 1856—57 р. подорож за границю, де й почав у-перве пробувати своїх сил у поезії, взяв уділ в повстаню 1863 р. і за се був засланий до кур-

ської губ., відки вернув 1868 р. Решту життя перебув у Варшаві запрягши ся до журналістичної роботи.

Совіньський, се була палка, вибухова натура, у котрої за хвилями великого блиску і сконцентрованя наступали довгі часи ослаблення. Горячий демократ — ні, людовець, сказати-б по теперішньому — він не вагав ся в своїх віршах нераз висловлювати думки, що вибігали далеко поза обсяг того, що було прийняте і приличне в сальонах не тільки шляхти, але й ліберальної та поступової буржуазії. Менше дбаючи про форму він впливав у свої вірші (деколи!) стілько живого огню, що вони справді були, по словам Хмельовського, як той горючий корч у пустині, з тою хиба ріжницею, що біблійний корч горів і не згарав, а Совіньський спалахнувши гас дуже швидко. Своім різким, мужеським характером, що бажає діла, характеру і сили, що вмів горячо любити і горячо ненавидіти, Совіньський являєть ся безпосереднім наслідником музи Гоцинського. Ось як він висловлює свій ідеал поезії в її ролі провідниці народа :

Chciał bym ogniem i krwią odmalować ducha tortury,
Gdy żądzą runie w proch, a natchnieniem rwie się do góry,
Gdy mężką, dumną myśl, najszczytniejszych pełną obrazów,
Ustek wiśniowych jad zamieni w legowisko płazów.

Chciał bym z dantejskich barw i palących jak grom wyrazów
Utworzyć pieśń... Jak Jozue rozwalający mury
Pragnął bym skruszyć gmach zniewieściałej naszej natury,
By w gruzach jego wzniesć potężniejszy z cyklopich głazów.

Важніші писання Совіньського, се видана 1860 р. лірична драма „Z życia“; вона була одним із імпульсів, що пхали і закликали до повстання і особливо серед молодіжи польської здобула авторови велику популярність. В 1875 р. він видав у Познані двотомову збірку своїх поезій, де містять ся також довша поема „Graf Jarosz“, а 1885 р. вийшла в Варшаві остатня збірка його віршів „O zmroku“, де крім ліричних творів є також поема „Prażnik“ і драматична поема „Prolog tragedyi“. Але найзаметнішим твором Совіньського є його книжкова драма „Na Ukrainie“, видана 1873 р., обік „Замку Каньовського“ без сумніву найсильніше і найживіше з усього, що дала польській літературі Україна в XIX віці. Правда, тій драмі не стає концентрації, плястики і драматичної будови, але вона жива і сильна силою чуття, яку

вложив у неї автор. Характерне для Совіньського також те, що він самотній з Поляків доконав перекладу Шевченкових „Гайдамаків“ і видав його з гарною студією про нашого Кобзаря. Для нас Українців Совіньський є і буде одною з найсимпатичніших постатей на польським Парнасі; теперішні Поляки майже зовсім забули його.

До групи польських поетів родом з України, що почували себе також Українцями і вносили українські мотиви до польської поезії, належить також Станіслав Грудзіньський (урод. 1851 р. ум. 1884). Він написав прозою „Powieści ukraińskie“, що були перекладені на чеську мову, але розпочав кількома збірками віршів, а власне поемою „Idealista“ (1872), збіркою „Marzenia i piosnki“ (1872) і другою „Urwane akordy“ (1874), де міститься також поема „Dwie mogiły“, в котрій оспівано мітичну загибель Пята і Перепятихи. Грудзіньський, се натура м'яка, меланхолійна, талант невеликий, але симпатичний. Деколи йому дуже гарно вдавалося потрапити в тон української народної пісні і Шевченка. Ось примір :

Pieśni moja — dumko moja, marzeń moich dziecię!
Czemuż ci tak tęskno, ciasno na tym Bożym świecie?
Za czym gonisz, czego szukasz wśród tego świata,
Czemu rwiesz się za tym orłem, co pod niebem lata?

Z jasnych niebios tyś strącona, tyś niedoli dziecię,
Dlatego ci tak tu smutno na tym Bożym świecie.
Tutaj cierni, więzów tyle, tyle wszędzie sieci, —
Wolne ptaszę — dumka moja w te więzy nie wleci.

Zwrotka Bożej świętej pieśni — ona dźwięczeń wszędzie,
Ona pieśnią odrodzenia i miłości będzie
Może kiedyś braci ludzi dźwięk pieśni poruszy,
Zdrój pociechy w serce wleje, gorzkie łzy osuszy.

A gdy oczy załzawione podniesie do nieba, —
Wtedy — dość już spiewakowi, więcej mu nie trzeba.

В 1882 р. вийшов перший поетичний твір молодого київського фотографа Володимира Висоцького, в котрім видно було не великий, але свіжий і енергійний талант. Молодий поет розпочав сатирою „Wszyscy za jednego“, в котрій висміяв безхарактерність і марнотратство польської шляхти. Висоцький інтересний уже хоч би з того погляду, що в цілій своїй поетичній діяльності (він

умер 1894 р.) обмежив ся на епіку. На його лірі були тільки дві струни — сатира, що переходила иноді в карикагуру і робила ся несмачною (нпр. поема про Бісмарка, котрого змальовано як Бісового сина), і чутливо-патріотична нута, що найповнійше відзиваєть ся в поемі „Laszka“ (1894 р. вийшло третє виданє). Хоч і як подобала ся українсько-польській публіці ся поема, то на мою думку її поетична вартість дуже невелика: се слабе наслідуванє лірично-епічного тону „Марії“ Мальчевского з тими самими маріонетковими козаками, Татарами і Поляками, але без глибини і сили в мальованю поодиноких постатей. Найкращим твором Висоцкого я вважаю поему „Oksana“. Панич-Поляк зводить гарну дочку рибак Оксу і покидає її. Надходить повстанє 1863 р., панич іде до повстаня, але селяне-Українці кидають ся на повстанців, розбивають їх, одних замучують на смерть, иньших в'язуть. Панич заховав ся в буряні, блудив день і ніч без спочивку, поки не зайшов у свою рідну сторону. Та тут пізнав його рибак, Оксанин батько, при помочи иньших селян зв'язав і завів до своєї хати. Панич застає в хаті Оксану. Вона бліда, задумана, далі бере ніж. Панич думав, що хоче вбити його, німстити ся за свою кривду, а вона розрізала шнури, котрими він був зв'язаний і велить йому сховати ся в коморі, щоб міг утечи нічю. Але ось вертає рибак, а не заставши панича в хаті і дізнавши ся, що Оксана випустила його, починає люто бити її. Панич чує в коморі її крики і не можучи стерпіти виходить і віддає себе в руки рибак, а сей відставляє його до уряду. Засуджений до арештантських рот панич вирушає в дорогу, коли ось підходить до него Оксана і подає йому милостину. „Ти прощаєш мене?“ — питає зворушений панич. — „Так, — відповідає дівчина, — і нехай нас обох простить Бог у небі“.

Drobny deszcz ze śniegiem mroczy...
 Oglądam się — Sania stoi i ociera płachtą oczy.
 Okutana mgłą, na ślocie stoi sama pośród drogi;
 Widzę jej poczerwieniałe, jej zziębnięte, bosc nogi.

Висоцкий ані артист не великий, ані майстер поетичної форми; його вірші дуже часто деревляні, балакучі, м'яві; його поетична техніка дуже примітивна, смак невироблений, навіть мова не зовсім чиста. А про те чути в його поезії якийсь подих сьвіжости і сили, якусь мужню енергію, і в тім головна її принада.

В 80-тих роках виступила в польській літературі досить численна генерація поетів, що силкувала ся внести в польську поезію нові елементи, нові тони. Се не було легко. Давнійша польська поезія лишила їм велике багатство форм, виробила віршову техніку і вичерпала майже до дна такі теми, як патріотизм і релігійність. Правда, Асник, Гомуліцький і їх товариші вказали нові горизонти — новочасну філософію і здобутки науки; Ленартович і Конопніцка відкрили криницю польської людської поезії, але молодим сего було за мало. Правда, вони не погордували вказівками старших, і коли патріотична нута у них гуде слабше і знаходить переважно досить холодний, шаблонний вираз, то філософія тягне їх у свій бездонний вир; молоде покоління — так могло здавати ся якийсь час — зовсім утратило чуте, а лишило ся при самій філософії. Поети, майже виключно міські паничі, далекі від селянинів, не вміють відчутти ані зрозуміти його і сільська поезія для них млява або неінтересна. Тимчасом на польських ґрунті роздали ся нові поклики — праці для люду, піднесення робучого люду, організації селян і робітників, соціалізму. Виринуло питання „четвертого стану“, супроти котрого висші верстви, шляхта і буржуазія, виступили з таким завзятем, котре рівне було хіба їх перозумінню справи.

Отсі нові поклики і рух, який вони викликали з часом, не знайшли в польській поезії досить сильного і талановитого виразу. Найголоснішим представником польської „робітницької поезії“ був Болеслав Червєньський, автор робітницької пісні „Czerwony sztandar“. Він виступив на літературне поле ще десь з початку 70-их років з філософічною поемкою „Uczony“, в котрій бідний погорілець простим хлопським розумом учить „ученого“, що

„Nie sztuka umrzeć, lecz żyć dobrze sztuka“ —

мудрости, як бачимо, не дуже нової і не дуже мудрої. Працюючи на газетярській ниві Червєньський друкував рідко свої вірші, що свідчили про дуже слабенький талант і дуже неглибоку думку. Написана ним 1880 р. пісня „Czerwony sztandar“, що зробила його ім'я дорогим для польських робітників-соціалістів, є властиво парафразою французької пісні „Drapeau rouge“ і проявляє дуже слабе розуміння соціалізму, але за то тим більше революційно-кровавої фразеології :

Krew naszą długo leją katy
 I płyną robotników łzy;
 Nadejdzie wreszcie dzień zapłaty,
 Sędziami wtedy będziemy my.
 Dalej wraz! Dalej wraz! Wzniesmy śpiew!
 Nasz sztandar buja nad trony.
 Niesie on zemsty grom, ludu gniew,
 Przyszłości rzuca siew,
 A kolor jego jest czerwony,
 Bo na nim robotników krew.

Зрештою годить ся зазначити, що Червеньський особисто не був ані соціялістом, ані червоним радикалом, до агітації між робітниками ніколи не мішав ся і всякі поступові теорії вважав теоріями, але не постулятами практичного життя. Збірка його поезій, видана пару літ перед його смертю (він умер 1888 р.) минула безслідно; в ній справді нема нічогоісїнько такого, що було-б варто тривкої пам'яті.

В 80-их роках здавало ся якийсь час, що поетом польського робітничого руху зробить ся Францішок Новіцкій. Його поемкою „Spartak“ любила ся молодіж, що кокетувала з соціялістичними ідеями. Але до робітників ся, переважно рефлексійна і риторична поезія не дійшла, тай сам поет швидко затих. Польський соціялістичний рух так і не дочекав ся доси свого поета.

Покоління, що виступило в 80-их роках на літературне поле, панує нині на польськїм Парнасі. В минувших двох роках зійшли в могилу Уейський і Асник; живе доси епігон романтиків Бжозовський, але його ліра замовкла давно; Гомуліцкїй відзиває ся рідко і не голосно, а з старшого покоління палає та пишаєть ся одна тільки зоря — Конопніцка. Як же-ж виглядає те наймолодше покоління?

Я не буду перебирати всіх його репрезентантів, а зупиню ся тільки на трьох найталановитіших, таких, що справді вносять щось нового в польську поезію або виявляють бодай визначну, характерну фізіономію. Сї три поети — Ян Каспрович, Казимір Тетмаєр і Андрій Нємєвський.

Ян Каспрович виступив на літературну ниву у-перве з перекладами із Шеллі. Син селянина з пруських Куяв, вихованець німецьких шкіл, він приніс зі собою дві річи, котрих не мала більшина польських поетів: докладне знанє сільського життя і широку літературну осьвіту та читанє в класичних і новочасних літерату-

рах. Як перекладчик не тільки з Гете (Іфігенія) і Шекспіра, але також з Байрона, Шеллі, середньовікових німецьких епіків (Вольфрама, Гартмана фон Ауе) і найновіших (Дранмора) він здобув собі великі заслуги, бо його переклади визначають ся вірністю, котрою звичайно зовсім не грішать польські переклади, а надто правдиво поетичною гармонією і силою.

У власній поетичній творчості Каспровича виразно вирізняються три фази. Перша, в котрій він являєть ся просто радикалом-реформатором, одним із тої молодіжи, що в початку 80-их років горячо цікавила ся науковими і соціальними питаннями, лагодила ся нести просвіту і пропаганду нових ідей між народ і вискочити із трухлявих буржуазних порядків. У своїй вірші „My i oni“, котра тоді серед молодіжи була дуже популярною, Каспрович дав вираз тим змаганням. Старші покоління промовляють там до молодих революционерів :

Za wiele żółci macie, a za mało
Serdecznych uczuć kryształowej rosy!
Przed nami duszę zamykacie całą,
A gorzką skargę rzucacie w niebiosy..
W łachman się chłopski okrywacie z dumą,
Od naszych stołów uchodząc z daleka,
O, i krzyczycie niedojrzałym tłumom:
„Nie masz tam, nie ma szlachetnego człeka“.
Wszystko, co piękne, wszystko, co szlachetne
We waszych oczach marą lub głupotą;
Rycerskie hasła i zwycięstwa świetne
I skroń koroną przystrojona złotą
W urągowisku u was i pogardzie,
Niwelacyjną zajętych robotą,
Wielkie tryumfy widzących w petardzie...
Zbrojni w nożyce fałszywej nauki,
Ufni skalanych zwolenników mnóstwem,
Chcecie rozszarpać w najdrobniejsze szlaki
Węzeł człowieka kojarzący z bóstwem...
Wznosicie kościół, lecz kościół bez Boga,
A w nim z was każdy kapłanem-mścicielem,
Odwieczne prawdy bezrozumną mrzonką
I Chrystus dla was płonnym marzycielem.
Pod apostołstwa niewinną osłonką
Lud odrywacie od jasnego nieba.
Krzycząc z nim razem: chleba! chleba! chleba!

Не вадить пригадати сьогодні ті рядки, не вадить зазначити й те, що всі ті закиди, які тут висловляють „вони“, сипалися справді на голову Каспровича і мали для него важкі наслідки: за свою участь у кількох бурливих зібраннях молодіжи він відпокутував кількомісячною тюрмою. Правда, від тих зібрань до практичної революції, а навіть до пропаганди революційних думок серед простого люду було ще далеко, а покинувши зараз потім свою рідну сторону і перейшовши на жите до Львова, де він як член чужої держави і політично підозрений відразу був позбавлений можности якої будь політичної діяльности, він відірвався від того ґрунту, де міг справді показати, чи думки, які йому і його ровесникам закидали „вони“, були дійсною програмою праці і життя, чи тільки фразою. Що Каспрович уже тоді не дуже ребром ставив нові ідеї і що ідеї його були не дуже нові і зовсім далекі від класової свідомости, зовсім не були ідеями польського хлопа, але ідеями нечисленною і швидко зовсім затраченою польської радикальної буржуазії, на се маємо доказ в тій самій вірші, з якої цитовано висше деякі уступи, в відповіді, яку дають автори „му“, тоб то молодіж своїм противникам. Ті „му“ зовсім не відкидають союзу зі своїми противниками, а навіть бажають його:

My idziem naprzód, pragnąc waszej ręki,
Jeśli nam szczere przynosi sojusze;
Jesteśmy zawsze skłonni do podzięki,
Jeśli swą duszą grzejecie nam duszę...

Але автор застерігаєть ся, хоч не дуже ясно:

Lecz się nie damy uwieść ani zgłupić
Obcym szalbierzom społecznej mennicy,
Co fałszywemi grzywny chcą okupić
Krew z naszej piersi, łzę z naszej żrenicy.

Не ясно, против кого вимірене се застереження, а вже супроти висловленого висше бажання союзу досить незрозумілою являється ся грізна мова:

Wam, przyodzianym w samowładztwa delję
Trudno się wyrzec złocistej poduszki,
Trudno ubóstwa przyjąć ewanielję,
Milej kornemi otoczyć się służki,
Milej się zakuć w zbroję dogmatu,
Ludzkie rozumy zmienić na podnóżki
I tak panować zgłupiałemu światu.

Не вже з такими людьми молоді польські радикали могли бажати союзу? Про інших не знаємо; Каспрович сьогодні бодай одною ногою стоїть у їх таборі. Але ось позитивні постулати тих молодих радикалів сформуловані Каспровичем в тій самій вірші (написаній коло 1885 р.):

Głosim swobodę myśli, wolność ducha,
Wierząc w rozsądek i szlachetność ludzi,
Nie w katowskiego potęgę obucha.
. dzisiaj już nas nikt nie złudzi
Zaobłocznego wesela fantomem...

Na gruncie dłonią uprawionym własną
Wznosim świątnicę nowym ideałom, —
Jej Przenajświętszem — to człowieka serce,
A w niem bóg Miłość otoczony chwałą...
A kolumnami, na których się wspiera:
Rozsądek, piękno, cnota, prawda szczerą.

O tak, my cenim piękno, lecz z rozsądkiem
Pierścieniem ślubów połączone szczytnych;
Zawsze w ślad idąc za życiowym wątkiem
Nie rozumiemy kształtów niepochwytanych.
Pragniemy w sztuce hartu, siły, woli,
Pragniemy postaci energicznych, bitnych,
A nie ginących w smútnej melancholji...

Za romantyzmem nie gonimy kwieciami
I egzotycznej nie pragniemy woni.
Nasza poezja — echem cierpień ludów,
Pragnieniem światła, chleba, wolnej dłoni.
Nasza poezja bez wizyj i cudów,
Dzisiaj pobudką do czynów i męstwa,
A jutro — jutro oddźwiękiem zwycięstwa.

Певна річ, ми не маємо права від поезії жадати такої ясної і докладної стилізації програми, як від політичного трактату. Але в кращих поезіях сего рода звичайно видно одно: силу чуття, котрим автор обіймає якийсь ряд соціальних явищ і котре дозволяє йому сконцентрувати на них велику масу світла, зазначити різко їх контури, відрізнити ясно своїх від ворогів і нераз розвернути перед читачем ширші перспективи, ніж би се міг учинити холодний політик. Отже у Каспровича зовсім нема того чуття; його програма більше реторична, вона не пливе з серця і для того не знаходить ані ясної стежки, ані ясної мети. Із першої части можна-б

догадувати ся, що ті „ми“, то якісь велитні, революціонери, мужики, невмолимі вороги визиску і клясової нерівності, нівелатори, націоналісти і т. и. А з відповіді тих „ми“ бачимо, що вони бажають союзу зі своїми противниками, коли тільки сей союз буде щирий, що вони бридять ся революційним терором і вдоволяють ся свободою думки і духа, а в остатніх словах і ся соціальна нута уриваєть ся і показуєть ся, що ті „ми“ — не мужики, не революціонери, не політики, а тільки артисти, що бажають у штуці правди, реалізму і сили. Ну, задля такого здобутка не варто було такий великий огород городити, тим більше, що реформи в штуці здобуваєть ся не програмами, не боротьбою, а талантом і творчістю.

Отся вірша з її ідейною неясністю і, так сказати, загубленим у шіску кінцем була прообразом поетичної кар'єри Каспровича. На львівським ґрунті він звільна, мов луску, скидав із себе точку за точкою тої програми, яку зазначив сам своїйому поколінню. На самім вступі в галицьке житє викинувши з неї революціонера і політика рін якийсь час дивував спокійних буржуа хлопським костюмом, реалізмом і вільнодумством, але звільна викидав за борт і ті реквізити, поки в остатніх своїх творах не дійшов щасливо до погорди для „*Humów*“, до неоромантичної „голої душі“ і до католицької правовірности. Варто ще хвилюк слїдити той його розвій.

Уже в першій томику поезій Каспровича, виданім 1889 р., ми бачимо зазначені головні характерні прикмети всеї поезії Каспровича і разом з тим головні фази її розвою; в кожній поодинокій фазі якась одна прикмета розвиваєть ся сильнійше і покриває собою, приглушує инші. Бачимо тут програмову, політично-фільозофічну поезію в роді цитованої висше, бачимо на скрізь суб'єктивну, любовну лірику, реалістично закросні малюнки сцен з дійсного житя: селянського (*Chłopska dola*), або власного авторового (деякі сонети), і в кінці поезії на біблійні теми і взагалі слїди замилювання автора до незвичайних, еґзотичних декорацій. Взагалі декорация, контури, фарби і шуми — се головна сила Каспровича, а натомість психолоґія, чутє і його делікатні зворушення, то його слаба сторона, можна сказати навіть, зовсім недоступні йому. От тим то його поезія, нераз сильна і ярка, але все холодна, ніколи не може зворушити нашого серця. Тут і в пізній-

ших своїх поезіях автор зовсім не вміє малювати розвою і конфліктів чуття, а найрадше малює ситуації, хвилі тиші; замість аналізу психічного стану своїх героїв він дає описи природи або зовсім пусту риторіку, або темну та сумнівної вартости філософію. Фантазія у него богата і жива, але чуте зовсім нерозвинене.

І ось пішла у Каспровича ціла низка поем і оповідань із життя польських селян; більша часть тих віршів видана разом у збірці „Z chłopskiego zagonu“. Дивне вражінє роблять ті вірші. Вони поперед усього для читання трудні, а деякі поеми, особливо довші, належать до того рода літератури, котрого не любив Вольтер — до вкучного. А прочитавши їх маєть ся дивне вражінє. Видно, що автор знає селянське житє, селянський вислов, селянський спосіб думаня, і видно, що все те передає вірно, а про те цілість лишає нас зовсім холодними, не будить ані співчутя, ані обуреня, ані навіть цікавості, хіба облекшенє: слава Богу, що скінчило ся. Деякі польські критики по просту закидали Каспровичу, що він пише пасквілі на люд, малюючи самих п'яниць, злочинців або маняків. По моїй думці закид несправедливий. Можна малювати що кому хочеть ся; головна річ в тім, як малювати. Малюнки Каспровича нагадують мені японські рисунки: всі деталі викінчені дуже гарно, схоплені дуже вірно, мов під люпою, а про те цілість якась мертва, не готова. Чого їй бракує? Одної дрібниці: Каспрович не любить своїх героїв, не любить того люду, малює розумом і фантазією, а не чутєм. У однім маленькім віршику Конопніцкої є більше чутя, ніж у цілій поезії Каспровича.

Се по моїй думці було головною причиною, для чого не сповнили ся ті надії, які дехто (і я в тім числі) покладав на Каспровича як на сьпівака епопеї хлопського життя. Крім згаданої вже збірки „Z chłopskiego zagonu“ і не взятої до него низки образків „Flora swojska“ Каспрович написав з хлопського життя драму „Świat się kończy“ і покинув недописану обширну поему „Wojtek Skiba“, що мала оповісти долю хлопського сина, котрий з під сільської стріхи виходить у сьвіт, переходить через різні покуси, власною працею стає на високости сучасної культури і освіти і здобувши всі добра цивілізації вертає назад у рідне село, несучи ті скарби в дарі своїм найблизшим родичам. Се мала бути ідейна автобіографія автора і лишилася не дописаною, бо автор відбив ся від хлопської стріхи далеко і, здаєть ся, на зав-

сїгди. Зрештою поема, скільки судити по надрукованих доси частях, була-б вийшла довжезна і нудна до неможливих границь.

Тимчасом еїзотика тягла Каспровича до країв, котрих він ніколи не бачив, до людей, котрих не знав. Він написав поему „Chrystus“; львівська прокуратурія skonфіскувала її — Бог знає за що. Се були сцени із євангелій, коментовані в дусі перестарілого лібералізму і раціоналізму, річ несмачна і невисокої вартости. Найкращий уступ — танець Іродіяди перед Іродом, був видрукований у Варшаві. Він характерний для Каспровича. Опис танцю — і нічого більше; психологія Ірода і Іродіяди майже не зазначена. Декорация — без душі.

Далеко красша є поемка „Ezechiel“, поміщена в збірці „Anima lachrymans“, красша тим, що тут Каспрович вірнійше держить ся тексту старо-гебрейського пророка, парафразуючи деякі розділи його книги. Правда, і тут він грішить многословністю і браком контрапункту — чути. Не знаю, як кому, але мені далеко ліпше подобають ся старі переробки Пайґерта в його „Pieśniach proroków“ (див. його „Widzenie o kościach“ і порівнай з VI розд. поеми Каспровича), ніж важна, переладована декорациями а худенька з ідейного боку парафраза сучасного поета.

В збірці „Anima lachrymans“ поміщено другу низку оповідань із селянського життя (Obrazy, gawędy i opowiadania), написаних давнійше, і ряд ліричних віршів та сценок із львівського життя. Ті остатні сценки по мойому не мають ніякої поетичної вартости; в ліриці переважає рефлексія, а принагідні вірші, писані для „Kurjera Lwowskiego“ на різні сьвята, показують тільки, як мало ідейної самостійности і ясности є у автора.

Найбільше поводжене з усього виданого доси Каспровичем мала його книжка п. з. „Miłość“. Є се збірка віршів — три поеми і кілька дрібніших ліричних творів, звязаних із собою спільною темою. Автор роздвляє в них любов з різних боків: любов — гріх (се підкріплюється довгим і дуже недотепним оповіданєм, з котрого зовсім не випливає те, що сказано в титулі), безнадійна любов і любов — переможець. Вкінці ліричні вірші, се діфірамби автора на похвалу любови. Розуміється, всюди тут мова тільки про полову любов, мужчини до жінки. Так і чути, як стїснюється горизонт поета. Його фантазія висилується на пишні образи, незвичайні порівняння, кучеряві віршові форми, його риторика декуди блискуча, декуди зовсім темна, але дивна річ, усе оте сьпіване

про любов лишає нас зовсім холодними. Ми чуємо, що автор фантазує про любов, але сам не любить; правдива любов не буває така балакуча, а коли що говорить, то по просту; вона вміє вложити свою душу в найпростіше слово, в один шепт, а не потребує на те „акантів“, „меандрів“, „каскад“, „Прометеїв“ і всеї егізотичної термінології.

Остатня збірка віршів Каспровича — „Krzak dzikiej róży“ — є подекуди продовженням „Miłości“. Вже там одна поема мала своїм тлом гірську природу; в новій збірці три чверти всіх віршів навіяні коли не Альпами, то Татрами. Ми сказали вже, що описи, декорації — то сильна сторона поезії Каспровича. Вони блискучі, барвисті, широкі, хоч і не дуже плястичні. Того, що Німець називає „Stimmung in der Landschaft“, Каспрович мало коли вміє підхопити; брак чуття, тут як і всюди, він силкується заступити риторикою або філософова́нням. Інтересна тут поемка „Taniec zbójnicki“, навіяна танцем і піснями закопаньських гірняків. В поемці, в котрій Каспрович чудово потрапив у людський тон, є велика сила пренишних деталів, але цілість не говорить нічого.

Але найцікавішим твором сеї збірки була для мене поміщена при кінці драматична поема „Na wzgórzu śmierci“. В краківському „Życiu“ я вичитав суд Шибишевського про сей твір; він признав його мало що не найгеніальнішим твором в цілій слов'янській поезії. Прочитавши сей твір я мусів засьміятися; п. Шибишевський очевидно зовсім не знає слов'янської поезії. „Na wzgórzu śmierci“, се драматична переробка „Chrystusa“, а п. Шибишевському подобала ся вона тим хіба, що героїною її є „гола душа“, тоб то душа без тіла, душа вигнана з раю, закохана в Люцифері. Вона є незримим свідком сцени розп'яття Христа і під впливом тої сцени відвертаєть ся від Люцифера. Я не буду розбирати сеї поеми; скажу тільки, що вона держить ся на строго правдивім католицьким ґрунті, пренаївно малюючи Христа і його окруженє в світлі тих католицьких догм, що були встановлені аж геть пізнійше, показуючи Рим і поганство таким зіпсутим і варварським, яким малювали собі його середньовікові візйонери і візйонерки в роді св. Гертруди або св. Бріґіти. Пок. Єзуїт Ян Бадені міг би був також написати таку поему, як би був мав талант Каспровича. Брак щирого чуття і простоти вислову — се головні хиби його поезії.

Зовсім иньшу духову фізіономію і зовсім аналогічний розвій проявляє другий талановитий сучасний польський поет — Казимір Тетмаєр. І він розпочав коли не радикальними, то у всякім разі енергічними покликами до життя, до боротьби, до відкинення сумнівів, до ділання. У перше виступивши на літературне поле 1886 р. з поемкою „Іша“, написаною на взір поеми Словацького „An-nelli“, він здобув собі видне становище серед молодіжи поемкою „Allegorya“, виданою накладом молодіжи 1887 р. Героєм сеї поемки є „хлоп“, котрого любку забрав володар-князь. Хлоп продирає ся до князівських комнат, щоб виратувати свою милу, але його ловлять, вяжуть і саджають до вежі, а його милу князь безчестить перед його очима. Але дівчина вириває у свого кривдника штилет, убиває його, а потім саму себе, не маючи надії розломати кайдани свого милого. Та не в самій основі поеми головна її сила, а радше в тім настрою, яким перенята вона. Се настрій пристрасний, горячий; кождий рядок надиханий обуренєм на опортунізм і сервілізм, який бачить автор скрізь довкола себе. Таким самим духом переняті також Тетмаєрові кантати на честь Міцкевича, Крашевського і т. и., за котрі він в конкурсах одержував звичайно перші премії.

Але не довго трівав сей бадьорий настрій. Злі язики говорили, що Тетмаєр перейшов із табору „Nowej Reformy“ в табір „Czasu“; факт є, що в збірці його поезій, виданій 1891 р., віє вже зовсім иньший дух. Поет відсунув ся від політики, кинь собі з усяких ідей і коли йде до бою, то тільки під окликом „evviva l'arte!“ (най живе штука). Замість енергії і обурення на сервілізм він має тільки одно бажанє:

Nirwany, której nic już nie zaboli,
Nic nie ucieszy, w której się powoli
Przechodzi ze snów cichych w nieistnienie.

Ми не знаємо, що довело молодого поета до такого настрою. Здаєть ся, він закоштував бідности, а може знеохотило його й те, що при перших ступнях його поетичної діяльності одна (консервативно-шляхетська) часть преси систематично промовчувала його. Для иньшого се було-б байдуже, але Тетмаєра, видно, тягло до панських салонів і він чув себе глибоко нещасливим.

Melancholja, tęsknota, smutek, zniechęcenie
Są treścią mojej duszy. Z skrzydły złamanemi
Mysł ma zamiast powietrzne przerzynać bezdenie,
Włóczy się, jak zbarczone żorawie po ziemi.

Cóż, że zrywa się czasem i wzlatuje w górę
Z smutnym krzykiem tęsknoty do sfer, kędy słońce
Nie śmione wyziewami ziemi jasno gore,
I gdzie szumią obłoki z wiatrami lecące?

Złamane skrzydła lecieć nie zdołają długo,
Mysł spada i pierś rani ó głazów krawędzie;
I znów wlecze się, znacząc krwi czerwoną strugą
Ślady swej ziemskiej drogi — i tak zawsze będzie.

Ся мелянхолія часом перекидає ся в гірку іронію над долею безгрішного артиста, царя без землі:

Evviva l'arte! Człowiek zginąć musi.
Cóż, kto pieniędzy niema, jest parjasem,
Nędza porywa za gardło i dusi —
Zginąć, to zginąć jak pies, a tymczasem,
Choć życie nasze splunięcia nie warte —
Evviva l'arte!

Але ся іронія, то не була резигнація, не прояв мужньої, твердої волі. Поетови всміхали ся иньші ідеали; його мрія мала иньші контури.

Najpiękniejszej z wszystkich kobiet
Do mej piersi tuląc łono,
Wolno, sennie płynę wzrokiem
W przestrzeń morza nieskończoną.

З усіх ідеалів, з усеї діяльності, з усіх поривів йому лишило ся тільки одно — любов, еротика. Се не є ніяка висока, загальна любов до людей, до покривджених і нещасних, навіть до жінки як товаришки життя і праці, — ні, се власне еротика, одуріне і забуте в любовнім одурі.

Tys jest największą z sił, wszystko ulega tobie,
Miłości.
Życie jest żądzą, a tys z żądz największą,
Prócz samej żądz życia: duszą duszy
I sercem serca życia tys jest,
Miłości.

Jeśli najwyższem szczęściem zapomnienie,
 Bezwiedza i niepamięć własnego istnienia,
 Toś ty jest szczęściem szczęścia, ty co dajesz
 Omdlenie duszy i omdlenie zmysłom
 I myśli kładziesz kres upajający,
 Miłości.

Ну, дійшовши на ту висоту поет здивав те, чого бажав, здивав консерватистів, що мають власть і гроші і впливи, що вміють протегувати і величати „своїх“. В пору, коли здорова суспільність була-б з огидою відвернула ся від такого поета, суспільність Кешковских, Коритовских і Жужу окричала його великим сьпіваком, дала йому славу і гроші, поклонили ся ему як божкові. Тетмаєр справді варт того. Він має все, чим можна подобати ся тій суспільности: елегантний вислов, майстерну техніку вірша, чутливість і вразливість на найделікатніші рухи душі, цілковитий брак почуття суспільних обовязків і ту ідеальну концентрацію, що знає в поезії тільки одну вісь, на котрій один кінець — еротика в цілій безмірній скалі тонів і колірив, а другий — пересит, обриджене і нірвана. Інтересно, що консервативно-станчиківський поет Тетмаєр майже зовсім безрелігійний або що найбільше буддист, коли тимчасом колишній вільнодумець Каспрович з повним переконанєм сьпіває про первородний гріх, про рай, про боротьбу між Люцифером і Євою і т. д.

Обік Тетмаєра має польська література ще цілий ряд подібних, хоч менше талановитих сьпіваків, віртуозів форми і шинкарів еротичного наркотика. Та ми не будемо тут називати їх. Згадаємо ще одного тільки — Міріама (Зенона Пшесмицкого), котрий стоїть осторінь від них. Міріам заслужив ся в польській літературі головню перекладами з Врхліцкого, та з нових французьких і бельгійських поетів. Його власні поезії, видані окремою збіркою „Z szary młodości“, виявляють крім майстерства форми також пориви сильної думки і сильного чуття, живе зацікавлене суспільними задачами.

Zdało mi się! Ból zgrzyta
 W piersi mojej szalony.
 Czyż to jutro zaświta?
 Ujrząz wolność miliony?
 Spadnąz pęta, kajdany?
 Zniknąz chłopcy i pany?

Zniknąż płacze i jęki ?
 Z nędz drapieżnej paszczęki
 Czyż wyrwie się człek ?

Взагалі поезія Міріама надихана смілістю і енергією. Але філософ і мислитель не приглушують поета, котрий уміє малювати краєвиди і сцени зовсім реалістично, як нпр. в початку вірші „W stepach czarnomorskich“.

Закінчу сей побіжний огляд згадкою про третього з чільних тепер польських молодих поетів, Андрія Нємоевського. Ми бачили, як на галицькій ґрунті син польського селянина Каспрович і син міщанина Тетмаєр із радикалів і вільнодумців робили ся прихильниками і співачками соціальної та клерикальної реакції.

В ту саму пору із шляхетського, навіть сенаторського роду вийшов у російській Польщі високоталановитий, горячий і вітхений співак радикальної опозиції, суспільних реформ, співак горя і надій робучого люду, котрих він не конструує собі, дивлячи ся з вікна вагону або з вікна сільського двора та читаючи газети, як Конопніцка, але котрі він викоштовує сам, живучи з тим народом спільним життям, серед праці, невигод і небезпек. Таким поетом є Андрій Нємоевський. Він прожив кілька літ як дозорець робітників при копальнях угля в Домброві, при різних фабриках, пильно і з глибоким співчутєм придивляв ся життю селян і міщан, от тим то й не диво, що його поезія богата конкретними враженнями і сценами, могутна і енергічна. При тім яко чоловік високо освічений і одушевлений високими змаганнями він являєть ся якимсь виємком серед теперішньої генерації польських поетів. Кращі взірці польської і заграничної поезії зливають ся в його ліпших поезіях у гармонійну цілість з власним його сильним чутєм, з образами його власної, сильної і плястичної фантазії. І коли в його перших віршах занадто ще видно наслідуванє, декуди занадто голо виступає тенденція, то в кращих його віршах ми бачимо високе майстерство і високий полет духа. Ще одним вирізняєть ся Нємоевський користно від більшини сучасних і давніших польських поетів. Усі вони незвичайно балакучі і многословні; найпростійшу думку люблять пристроїти такими фестонами і гірляндами, що нераз і рідна мати не пізнає її; принцип „dichten heisst verdichten“, поезія се концентрація, — здаєть ся, незвичний найбільшій части польських поетів. У Нємоевського бачимо змаганє до як найбільшої концентрації, до простоти, до того, щоб

мова була немов тою одежиною, що пристає щільно і випукло виявляє контури думки. Ось для приміру його вірша „Kuźnica“, навіяна побутом у гамарні:

Wrą koła w kuźnicy, dym czarny się kłębi,
To biegun cyklopi chcą odkuć tam w głębi.
Drgnął w swoich posadach świat stary, — nim runie,
Na nowym go oni zawieszą biegunie.

Wrą koła, zgrzytają zębami w pogoni,
Dym czarnym sztandarem cyklopów twarz słoni.
Drżą ściany. Hej śmiało, wy ludzkie kolosy,
Brak ognia? Rzucajcie pod kotły swe losy.

Wrą koła, żar pryska, robota szaleje.
Pod kotły rzucono ostatnie nadzieje.
Cyklopy, hej śmiało! do ognia z kolei
Rzucajcie swą rozpacz, gdy brakło nadziei.

Нємєєвський продукує мало. Хто в кожній вірші силкуєть ся, так як він, замкнути цілий сьвіт чутя і мрій, той не може писати багато. Крім двох тоненьких томиків „Poezyj“ він видав цикль віршів „Polonia irredenta“, де змальовано житє і працю углекопів у Домброві, сатиричну поемку „Majówka“, низку прозових нарисів „Listopad“. При кінці минувшого року він дістав першу премію на конкурсії „Kurjera Warszawskiego“ за драму з людового життя „Familia“.

Обік покоління 80-их років силкуєть ся коли не оригінальною творчістю, то бодай голосним криком, реклямою і чудернацькими вибриками форми здобути собі місце на польськїм Парнасі наймолодше покоління 90-их років. Воно, скілько можемо судити доси, йде за покликами Тетмаєра і ґрупує ся довкола Пшибишевського. Містика і еротика, надмірне перецінюванє штуки і себе самих, — се їх головні оклики. Їх літературної продукції поки що не видно.

Ів. Франко.

